

Recuperar la comunitat en temps de col·lapse

N. 278. Novembre del 2025. Suplement del Quadern CJ n. 243
Cristianisme i Justícia. Roger de Llúria, 13. 08010 Barcelona
93 317 23 38 • info@fespinal.com • www.cristianismeijusticia.net

Des de fa dècades assistim al desmantellament de tot allò que té a veure amb la comunitat. Aquesta afirmació no hauria de sorprendre'ns: l'hem sentida i repetida en multitud d'ocasions, fins al punt de considerar que l'auge de l'individualisme en detriment dels valors comunitaris és una de les causes que expliquen els mals que amenacen les societats contemporànies, sobretot aquelles que anomenem «occidentals». La crisi de la democràcia, l'increment del malestar emocional en els joves i de la solitud en les persones grans, la percepció d'una creixent inseguretat, la desconfiança i la por en són només alguns exemples.

Per aquesta raó, el curs passat vam dedicar el seminari social de Cristianisme i Justícia¹ a reflexionar sobre aquesta qüestió. Des del principi vam tenir clar

que la reflexió no partia d'un comunitarisme cec: som conscients –i se'ns va fer encara més evident a partir de les lectures i els comentaris suscitats– que la comunitat per si sola no és garantia de relacions més fraterne i horitzontals, sinó que també pot comportar –o pot ser utilitzada per a aquesta fi– dinàmiques d'exclusió i tancament. Tanmateix, de fons teníem i tenim la intuïció i el convenciment que només des d'una recuperació de la comunitat és possible superar el malestar social i el clima de despolitització i atomització actuals.

Identitat relacional

Com a preàmbul a la reflexió sobre la comunitat en si, vam explorar des d'una

mirada antropològica la dimensió relacional de l'ésser humà. En aquesta línia, el punt de partida van ser les aportacions d'Almudena Hernando, catedràtica de Prehistòria de la Universitat Complutense de Madrid, a *La fantasia de la individualitat*. Hernando sosté que la comprensió de l'ésser humà que arrosseguem des de la modernitat oblida un element tant o més central que la individualitat: la relacionalitat. És impossible comprendre'ns a nosaltres mateixos sense considerar la interacció amb l'entorn i amb els altres. La seva presència ens modula i ens constitueix des del moll de l'os, fins i tot encara més que la raó i l'autonomia.

Ben mirat, una i altra –individualitat i relacionalitat– són dues cares de la mateixa moneda. En lloc de pensar les coses d'una manera estanca, establint fronteres clares i delimitades entre on comença i on acaba el jo, convindria elevar la relacionalitat com a categoria central al costat de la individualitat. Des d'aquesta perspectiva, podem dir que la societat no és una suma d'individus, com si es tractés d'una màquina formada per diferents parts autònomes que s'articulen en el si del suposat «engranatge social». Més aviat, els éssers humans conformem la nostra individualitat en el marc d'unes mediacions socials concretes, com ara el llenguatge, la cultura, els objectes i les normes de cada moment. El més interessant, però, és que de la mateixa manera que l'entorn i els altres ens modulen, en respondre-hi nosaltres també influenciem i transformem la societat, en una mena de joc entre interioritat i exterioritat que no acaba mai.

Hernando posa com a exemple els seients dels autobusos a les zones indígenes d'Amèrica Llatina: a diferència dels se-

ients individualitzats dels autobusos urbans europeus, a Amèrica Llatina adopten la forma de bancs compartits. Amb aquest exemple senzill, es fa palesa la dinàmica per la qual aquesta individualització ens modula i, alhora, com amb el seu ús configurem la societat:

No es tracta només que produïm objectes individualitzats perquè nosaltres també ho estem, sinó que, a través de l'ús rutinari d'aquests objectes, ens anem individualitzant cada vegada més; de manera que, en el futur, generarem objectes cada cop més individualitzats que potenciaran la lògica d'aquesta tendència social.²

Aquest esquema és plenament aplicable tant a les societats on la balança es decanta cap a l'individu com a aquelles que posen l'accent en les pràctiques comunitàries. El problema és que la modernitat occidental ha construït la «fantasia» de la individualitat, una ficció insostenible des del punt de vista antropològic perquè, com s'ha dit, oblida la centralitat de la dimensió relacional.

La paradoxa de l'individualisme i la comunitat

Podem pensar ara en les mediacions que actualment reforcen l'individu per sobre de la relació i de la comunitat. El debat obert al voltant de l'ús dels telèfons mòbils a les escoles n'és un bon exemple.³ En el fons, aquest debat remet a una qüestió profunda: la manera com ens relacionem els uns amb els altres és inseparable del procés d'individualització que comporta l'ús quotidià d'aquests dispositius.

El mateix podem dir amb el llenguatge neoliberal que impregna les xarxes

socials i els mitjans de comunicació: l'excés insistent en crear una «marca personal» posa de manifest una cultura centrada en la responsabilitat individual. A vegades, fins i tot, l'abús de tot allò que té a veure amb el conreu de la interioritat i l'autocura també pot reforçar la balança de l'individu si l'objectiu d'aquestes pràctiques contempla per sobre de tot el benestar d'un mateix al marge de la història i el patiment dels altres.

A la conferència inaugural de Cristianisme i Justícia d'enguany,⁴ Mar Grier, catedràtica de Sociologia de la Religió de la Universitat Autònoma de Barcelona, feia notar que, en relació amb la qüestió de l'individu i la comunitat, avui vivim en una aparent contradicció. És cert que les nostres societats són cada cop més individualistes, però amb un matís important: paradoxalment, mai no havíem estat tan relacionats. El punt crucial és que aquesta intensitat relacional s'ha traduït en una individualització de la culpa i la responsabilitat i, en conseqüència, tot problema es converteix en un assumpte personal. Potser la paraula que millor descriu aquesta situació és «malestar». Al marge dels condicionants externs existents, que ens influeixen enormement, convivim amb un malestar que prové de sentir que no estem a l'altura, que no complim el que s'espera de nosaltres en cap dels àmbits de la vida; mentrestant, ens enganyem repetint ingènuament que, al capdavall, «tot depèn de la força de voluntat que hi poses». Segons Grier, vivim buscant una relació permanent –podem arribar a conèixer l'agenda sencera d'un dia qualsevol de les nostres amistats–, però no sabem com convertir aquest tipus de relacions en comunitats reals de cura, presència, descans, confiança i acompanyament.

Quan la comunitat genuïna es debilita, tota la responsabilitat recau sobre el jo.⁵

Fe, justícia i comunitat

La nostra tradició s'adiu amb aquest plantejament antropològic. El Déu de la religió judeocristiana no es dirigeix als individus al marge dels altres i de l'entorn, sinó que ho fa comunitàriament. En un dels llibres fundacionals del nostre centre, *La justícia brolla de la fe*, l'enyorat jesuïta Rafael de Sivatte expressava amb aquestes paraules l'experiència comunitària d'alliberament que es troba ja a l'Antic Testament:

En aquesta experiència descobreixen quelcom important sobre la seva existència com a homes. Descobreixen que estan relacionats amb un Déu que vol la llibertat i que els impulsa a guanyar-la, a viure en el futur com a poble lliure. Descobreixen també que no són pas illes, que formen un conjunt i que si han aconseguit la llibertat ha estat gràcies a haver-ho fet com a comunitat, gràcies a haver-se unit els uns als altres; en el futur, doncs, han de continuar units, han de formar una veritable comunitat. Descobreixen finalment que tenen una tasca de cara a l'univers: la d'humanitzar-lo, la d'anar-lo convertint en un paradís a compartir per tots els éssers humans.⁶

La justícia brolla de la fe i sorgeix d'una experiència de comunitat que condueix a més comunitat. Per aquest motiu, a la Jornada Mundial del Migrant i del Refugiat de 2021, el papa Francesc es referia a construir un «nosaltres cada cop més gran», més enllà dels límits socials, culturals i polítics d'un context determinat.

A la vida de Jesús hi ha multitud d'escenes que remeten a la comunitat universal. En la trobada amb la dona cananea (Mt 15,21-28), ja fora del territori d'Israel, Jesús és interpel·lat per una dona situada al marge d'aquella comunitat tancada que, suposadament, hauria de ser l'objecte de justícia i salvació. En el diàleg que mantenen, Jesús acaba desdibuixant els límits de les fronteres religioses i ampliant l'abast del Regne fins a un «nosaltres» que esdevé veritablement universal.

També, a la trobada de Jesús a Sicar amb la dona samaritana (Jn 4,1-42), Jesús creua les fronteres religioses, ètniques i de gènere en adreçar-se a una dona que es troba al marge dels cercles religiosos oficials. La seva figura esdevé portadora i testimoni de l'anunci universal del Regne de Déu.

Generar comunitat

Estem celebrant el cinquantè aniversari del Decret quart de la Congregació General XXXII de la Companyia de Jesús, que va posar les bases de la unitat indissoluble entre la fe i la justícia.⁷ Ja en aquell moment es va descriure la importància de generar comunitats obertes i solidàries que visquessin una fe encarnada en la història i no merament una experiència espiritual al marge dels altres. Aquesta perspectiva és la que ens obliga a elevar la relacionalitat i la comunitat per sobre de l'autosuficiència individual i la que ens crida a reconstruir i humanitzar els nostres vincles, per tal que la intensitat relacional dels nostres dies esdevingui font de comunitats realment inclusives, sanadores i alliberadores.

Pau Cuadern
Responsable de l'àrea social de CJ

-
- 1 El seminari social de CJ és un espai de reflexió mensual on participen unes trenta persones de diferents disciplines. És un dels espais nuclears de CJ com a centre d'estudis.
 - 2 HERNANDO, Almudena (2012). *La fantasía de la individualidad*. Madrid: Traficantes de sueños, pàg. 30. Traducció de l'autor.
 - 3 Vegeu l'anterior Paper CJ, n. 277: *Smartphones i adolescència: emancipació o subjugació?*, de Xavier Casanovas.
 - 4 Podeu visualitzar la *Conferència inaugural CJ 2025-2026 - Mar Grieria - El desig de sentit* (13 d'octubre de 2025) al nostre canal de YouTube. Disponible a: <https://www.youtube.com/live/udwaX2LEMyc?si=cZ0HlzXPjeSIp8rb>
 - 5 Sobre la qüestió del malestar personal i col·lectiu, recomanem el llibre de Javier PADILLA i Marta CARMONA (2022), *Malestamos. Cuando estar mal es un problema colectivo*, Madrid: Capitán Swing Libros.
 - 6 GONZÁLEZ FAUS, José Ignacio; VIVES, Josep; RAMBLA, Josep M., et al. (1982). *La justicia brolla de la fe*. Barcelona: Editorial Claret, p. 14.
 - 7 Vegeu el Quadern CJ n. 243 que acompanya aquest Paper: *Fe i Justícia. Celebrant les nostres arrels*, de Patxi Álvarez de los Mozos.